

Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis S. R. E. Cardinalis Bona Opera Omnia

Tribus Tomis comprehensa

Opvscvla Spiritvalia - I. Horologium Asceticum. II. Principia Vitae Christianae. III. Manuductio ad Coelum. IV. Via Compendii ad Deum. V. De Sacrificio Missae. VI. De Discretionem Spirituum ... Operum Eminentiss. Cardinalis, Tom. I

Bona, Giovanni

Parisiis, 1677

Cap. XIX. Iterum de apparitionibus. Quid in his servandum, quid vitandum sit. Apparentium diversa genera. Deus, Angeli, & Sancti quomodo appareant. Divinae apparitiones quibus notis ab Angelicis ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-9969

per transitum & in momento lumine gloriæ illustrati fruerentur, non ignobilium Theologorum, ut supra indicavimus, sententia est. Afferunt multi de moyse, cui dixit Deus petenti & desideranti faciem ejus videre (g) *Ego ostendam tibi omne bonum.* Afferit de paulo Angelicus Doctor (h) & de Benedicto Monachorum patre, Bernardus (i) qui de illa visione sermonem habens, qua Deus videtur facie ad faciem, & creaturæ videntur in creatore, ait: *Ad quam excellentiam, licet ad modicum, raptæ fuisse videtur anima illa beata, sancti scilicet Benedicti, quæ collectum sub uno solis radio mundum universum conspexit: de quo miraculo beatus Papa Gregorius (k) in libro Dialogorum scribens, Videnti, inquit, creatorem angusta est omnis creatura.* Hæc Bernardus Gregorii Magni testimonio suffultus. Scio scolasticos hac de re in varias sententias abire, sed ab eorum concertationibus hîc abstinendum est.

CAPUT XIX.

Iterum de apparitionibus. Quid in his servandum, quid vitandum sit. Apparentium diversa genera. Deus, Angeli, & Sancti quomodo appareant. Divine apparitiones quibus notis ab angelicis discernantur. Variæ Christi apparitiones. Imaginariæ & corporalis distinctio. Demonum spectra, eorumque signa. Humanorum spirituum visiones. De cultu & adoratione apparentium.

I. **A**pparitiones dicimus spirituum manifestationes, cum præter naturæ ordinem humanis rebus interfunt, seque sensibus nostris insinuantes suam nobis præsentiam certis argumentis exhibent & ostendunt. Apparitionem verò aliquo modo à visione differre, supra (a) indicavimus, nam cum sola apparentis species manifestatur, sed quis appareat ignoramus, apparitio propriè di-

g Ibid. h 2. 2. qu. 175. art. 3. i Sec. 9. de diversis. k Lib. 2. c. 35. a Cap. 25. §. 2.

citur: at cum apparitioni ejusdem notitia juncta est, tunc visio nuncupatur. Ipsi tamen hoc discrimen alios secuti negleximus. Omnes autem seu visiones seu apparitiones in hoc conveniunt, quod bonis & malis communes sunt, ne quis iam sanctior aut perfectior altero habendus est, quod illi spiritus appareant, iste hoc dono destituatur. Ceteris enim sanctior censetur, qui altiori posito humilitatis fundamento Deo per charitatem adherere studet, ut ipsa placeat, non ut visiones obtineat, quas potius Domino largiente acceptas aut humiliter respuit, aut cum formidine suscipit, sciens in his multum periculi, parum utilitatis reperiri, pandique aditum diabolo ad varias fraudes & illusiones. Tutius ambulamus per fidem, cujus lumen cunctas excedit visiones, & arcanorum revelationes: nam ut præclare Philippus Neri vix sanctissimus dicebat, difficile est visionum perceptione non inflari, difficilius se illis dignum non credere, difficillimum se indignum profiteri, atque earum sive suavitati sive curiositati patientiam, abjectionem, & obedientiam anteferre. Porro cum agitur de apparitionibus, sunt quidam (b) ab errore & temeritate nullatenus excusandi, qui eas passim tanquam fallacias & illusiones sensuum, aut veluti somniantium deliramenta explodunt; alii (c) verò nimium faciles omnibus credunt, omnes sine discretionem amplectuntur: cum tamen certum sit quasdam veras esse, per quas homines ad salutem & ad virtutem erudiuntur; quasdam quoque falsas, quibus Deo permittente nonnulli decipiuntur. Utrumque igitur extremum vitandum est, nam ex sacra scriptura, & ex probatis illustrium virorum experimentis constat, & olim fuisse & quotidie esse tam probos quam improbos homines, quibus diversi spiritus apparent: constat etiam multos vel propria imaginatione, vel astutia daemonum falli ac deludi; sicut illi sunt quidam veteres Philosophi, de quibus sic loquitur in con-

b Tiraq. ad lib. 12. dictum. Gen. cap. 9. c Hic. Magnus. l. 4. miscell. cap. 12.

sessionibus. Augustinus. (d) *Multi conantes ad te redire, neque per seipsos valentes, sicut audio, tentaverunt hæc, nimirum Deo per Angelos certis ritibus reconciliari, & inciderunt in desiderium curiosarum visionum, & digni habiti sunt illusionibus. Elati enim te quærebant doctrinæ fastu, exerentes potius quàm tundentes pectora, & adduxerunt sibi per similitudinem cordis sui conspirantes & socias superbie sue potestates aëris hujus, à quibus per potentias magicas deciperentur, quærentes mediatorem, per quem purgarentur, & non erat: diabolus enim erat, transfigurans se in Angelum lucis. Hæc tacito nomine de quibusdam Platoniciis è Plotini schola Augustinus, quos in epistola (e) ad Dioscorum apertè accusat, quod magicarum artium curiositate depravati sint.*

II. Spirituum verò sive personarum diversa sunt genera. Et primo quidem loco Deus est *Pater spirituum*, ut ait Apostolus (f) Deus inquam, unus in substantia, Trinitas in personis, Pater & Filius, & ab utroque procedens Spiritus Sanctus, qui quoniam *communis est ambo-* bus, id vocatur *proprie*, ut loquitur Augustinus (g) *quod ambo communiter*. Est & Christus redemptor noster, Deus & homo; & beatissima ejus Mater, omnium creaturarum excellentissima. Sequuntur Angeli omnis concretionis expertes, quorum quidam perpetuo felices (h) *administratorii spiritus sunt, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis*: alii in malo obdurati, semperque infelices, hominum saluti invidere & insidiari non cessant. Sunt denique humani spiritus exuti corpore, qui vel æterna felicitate fruuntur, vel perpetuo igne in inferno cruciantur, vel à peccatis nondum expiatis purgatorii carcere inclusi emundantur. His accedunt, sed raro, ipsi mortales adhuc viventes, quos nonnunquam aliis viventibus apparere ex dicendis manifestum erit. Cum verò triplex apparitionum sive visionum sit genus.

d Lib. 10. cap. 42. e Ep. 56. f Hebr. 12. 9. g Lib. 15. de Trin. c. 19. h Hebr. 1. 14.

corporale, imaginarium, & intellectuale: oportet ut ad corporeas & species & corpus externum concurrat, aut certè vehementissima sensuum immutatio: imaginaria paucioribus indigent, paucissimis illæ quæ sunt in intellectu, ut ex his constat, quæ latè tractata sunt, cum de visionibus ageremus. Nunc verò præcipuè de illis apparitionibus sermo futurus est, quibus hoc nomen magis congruit, cum nimirum ipsi apparentes externis sensibus sub certa, definita, atque spectabili forma se ostendunt. A divinis autem apparitionibus initium sumendum est: quamvis enim Deus ubique sit, ut fides docet, apparere tamen dicitur, cum se ita oculis sub certa ac definita forma spectandum præbet, ut illud quod cernitur non spectrum sit, neque sensuum illusio, sed verissima apparitio.

III. Sic Deum sapissime apparuisse nemo orthodoxus, qui sacris literis credat, negare potest. In his enim legimus eum multoties visum fuisse sub spectabili specie à Patribus veteris Testamenti: à primo omnium parente Adamo postquam esu vetiti pomi divinum præceptum transgressus est: à Cain, cum patrata nece fratris innocentis, à facie Dei profugus & vagus ejectus est: à Noë, cum ei præcepit, ut arcam construeret, in qua genus humanum & cuncta animantia ab aquis diluvii salvarentur: ab Abrahamo in convalle Mambre, quando tres vidit & unum adoravit: a Jacobo, cum tota nocte cum illo luctatus se Deum vidisse facie ad faciem testatus est: à Moyse, cum rubum vidit incombustum, & quando ingressus caliginem, legem ab illo scriptam percepit: ab aliis, aliis modis, in quibus recensendis non est diutius immorandum. An verò Deus invisibilis, immensus, inaccessibleis, *quem nemo hominum vidit*, ut ait Apostolus, (1) *sed nec videre potest* per seipsum personaliter apparuerit, an ministerio Angelorum: & si per seipsum ab hominibus visus, & cum hominibus locutus est, quanam

1. 1. Tim. 6. 16.

fuerit illa persona, Paternæ, an Filius, an Spiritus Sanctus, variæ sunt & discrepantes doctorum sententiæ. Tertullianus (k) solum Dei filium apparuisse existimavit his verbis: *Nam qui ad Moysen loquebatur, ipse erat Dei Filius, qui & semper videbatur, Deum enim Patrem nemo vidit unquam.* Et alibi ipsum ait (l) apparuisse Abraham in carne sine nativitate, qui jam tunc & adloqui, & liberare, & judicare humanum genus ediscebat in carnis habitu non natæ adhuc, quia nondum morituro. Idem asserit in libris adversus Marcionem. Consentit Tertulliano Justinus Martyr in dialogo cum Tryphone, ubi ait (m) *Neque Abraham, neque Isaac, neque Iacob, neque hominum alius quispiam Patrem & ineffabilem Dominum rerum universarum & ipsius Christi vidit: sed illum ipsum qui Deus est & Filius ipsius, & qui homo ex virgine natus est.* Irenæus (n) quoque filium Dei fuisse astruit, qui cum Abraham, cum Noë, cum Jacob, & cum Moyse locutus est. At hæc opinio falsa est, teste Augustino (o) omnium doctorum præcellentissimo, qui Maximinum Arianorum episcopum de ea redarguens, singula scripturæ loca ab hæretico allata, ut probaret Filium Dei ab initio humani generis ab hominibus videri solitum, egregiè exponit, eaque docet non tantum de Filio, sed etiam de Patre, & de Spiritu sancto intelligenda esse, ac tandem concludit (p) *Divinitatem non per substantiam suam, in qua invisibilis & immutabilis est, sed per creaturam sibi subjectam mortali oculis apparuisse cum voluit.* Et alibi fusiùs idem argumentum pertractans, multa visa facta fuisse ostendit (q) *non evidenter nominato & designato in eis vel Patre, vel Filio, vel Spiritu Sancto, ut nimis temerarium sit dicere, Deum Patrem nunquam Patribus aut Prophetis per aliquas visibiles formas apparuisse.* Et infra, postquam illos perstrinxit, qui dicebant non Patrem, sed tantum Filium aut

k Adv. Iud. cap. 9. l Lib. de carne Christi cap. 6. m Lib. 2. c. 27. & l. 3. c. 6. & 9.
n Lib. 4. c. 23. o Lib. 3. contra Max. c. 26. p Lib. 2. de Trin. c. 2. & seqq.
q Cap. 17.

Spiritum Sanctum corporalibus hominum apparuisse conspectibus, ait (r) *Vnde nemo sani capitis affirmare debet, nusquam personam Patris per aliquam speciem corporalem vigilantium oculis demonstratam.* Hæc de postrema propositæ quæstionis parte Augustinus, qui & alteram diffusissime tractans sic, eam dissolvit (s) *Essentia Dei, quandoquidem nullo modo mutabilis est, nullo modo potest ipsa per semetipsam esse visibilis. Proinde illa omnia quæ patribus visa sunt, per creaturam facta esse manifestum est. Et si nos lateret quomodo ea ministris Angelis fecerit, per Angelos tamen esse facta, non ex nostro sensu dicimus; sed credimus, propter quod & loquimur. Extat enim auctoritas divinarum scripturarum, unde mens nostra deviare non debet. Latè autem ex scripturis ostendit, eundem qui Patribus apparuit & locutus est, modò Angelum, modò Deum nuncupari, ex quo infert Deum per substantiam suam non apparuisse, sed per Angelos, qui ipsum repræsentabant. Dicit tamen scriptura Dominum & non Angelum locutum esse Prophetis: Quia cum verba Iudicis præco pronunciat, non scribitur in gestis: ille præco dixit, sed ille iudex. Nec minùs ad rem facit quod idem alibi scribit (t) adversùs Adimantium Manichæi discipulum, Deum asserens quibus voluit ea quæ voluit annunciasse, sive loquendo, sive apparendo, vel per angelicam aliquam potestatem, vel per quamlibet creaturam: quia ipse est in omnibus veritas, & omnia illi constant, & omnia illi ad nutum serviunt, atque subiecta sunt: ut etiam oculis per visibilem creaturam cui vult, quando dignatur, appareat; cum ipse tamen secundum divinitatem suam non nisi purgatissimo & simplicissimo corde videatur, & ideo quibusdam locis etiam Scriptura ipsa testatur Angelum vsum, ubi dicit Deum visum. Et rectè dicitur, Deus dixit, & Deus apparuit: & item rectè, Angelus dixit, & Angelus apparuit: cum illud dicatur ex persona inhabitantis Dei; hoc ex persona servientis creaturæ.*

i Cap. 18 s Lib. 3. de Trinit. cap. 11. t Lib. cont. Adim. cap. 8.

Sequitur Augustinum doctor (u) angelicus his verbis, *Omnes Dei apparitiones, quæ in veteri testamento leguntur, factæ sunt ministerio Angelorum, qui aliquas species vel imaginarias vel corporeas formant, per quas animum hominis videntis in Deum reducerent sicut & sensibilibus figuris possibile est hominem in Deum reduci. Corpora ergo apparentia in apparitionibus prædictis Angeli assumpserunt; sed in eis Deus apparuisse dicitur, quia ipse Deus erat finis, in quem per representationem huiusmodi corporum Angeli mentem hominis elevare intendebant. Et ideo in illis apparitionibus scriptura quandoque commemorat Deum apparuisse, quandoque Angelum. Id verò, teste Dionysio (x) ordo divinæ legis sanxit, ut inferiores per superiores, homines per Angelos ad Deum adducantur, ac propterea quæcumque leguntur divinæ manifestationes, sive Theophaniæ, per Angelos factæ sunt, eorumque ministerio ad Patres nostros dimanarunt. Summa in hoc veterum Patrum concordia, nec discrepant ab eorum sententia Principes scholasticorum.*

IV. Sed difficultas hîc oritur, quæ præteriri non debet: si enim per Angelos divinæ apparitiones fiunt, cur non omnes angelicæ nuncupantur? Et si quædam propriè Deo, quædam Angelis tribuuntur, quibus indiciis illæ ab istis discerni poterunt? Multis, & quidem facilè, si attentè ipsa apparitio, omnesque ejus circumstantiæ considerentur. Certum est enim Angelum non suam, sed Dei personam repræsentare; & consequenter apparitionem non angelicam, sed divinam dicendam esse, si is qui apparet quasi in propria persona ea profert, quæ soli Deo competunt; ut cum Abrahamæ dixit (y) *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis*: multò magis, si se Deum appellat, ut cum Moysen de medio rubi vocavit dicens (z) *Ego sum Deus*, & paulò post, *ego sum qui sum*. Accedit aliud signum ex re quæ in ipsa apparitione

* Qu. 6. de potent. art. 7. ad 3. x De cal. Hier. c. 4. y Gen. 15. 1. z Exod. 3. 6. 14.

geritur; nam si propriè ad Deum pertinet, ut cum Moyse lex data est, Angelus Dei personam sustinet: si verò angelico ministerio congruit, ut cum Raphaël ad Tobiam, Gabriel ad Danielelem, ac postea ad Mariam missi sunt, propriam eos gerere personam evidens est. Si autem quærimus ab Augustino (a) quomodo facta sit post incarnationem Verbi vel vox patris, vel species corporalis, qua Spiritus sanctus demonstratus est; per creaturam facta ista sanctissimus doctor non dubitat; sed utrum tantummodo corporalem & sensibilem, an adhibito etiam spiritu rationali vel intellectuali, non quidem ad unitatem personæ, quis enim hoc dixerit? sed tantum ad ministerium peragendæ significationis, an aliquid aliud intelligendum sit, invenire difficile est, & temere affirmare non expedit. De persona Spiritus sancti sub columbæ specie visa in Jordane disserit S. Thomas tertia parte, affirmans (b) ex sententia Augustini Spiritum sanctum veram columbam formasse, in qua appareret, licet ipsam non assumpserit in unitate personæ. Filius verò postquam factus homo in terris visus est, & cum hominibus conversatus est, multoties post resurrectionem discipulis apparuit realiter & corporaliter, ut constat ex Evangelio. Nec ulli dubium esse potest quin etiam post gloriosam in cœlum ascensionem personaliter apparuerit paulo, sicut docet S. Thomas (c) id enim asseveranter ad Corinthios scribit ipsemet apostolus (d) dicens visum sibi Christum sicut visus est Cephæ, Jacobo, reliquis apostolis, & plusquam quingentis fratribus: at istis visus est in proprio corpore & in propria specie, ergo etiam paulo, ut certum de ejus resurrectione testimonium perhiberet. An verò, cum illi apparuit, sedem suam in cœlis deseruerit; seu potius in utroque loco per divinam potentiam re ipsa fuerit, quæstio est quam scholasticis discutiendam relinquo. Cæteras apparitiones per Angelos fa-

a. Lib. 4. de Trinit. c. ult. b. 3. p. q. 39. a. 6. & 7. c. 3. p. q. 57. art. 6. d. 1. Cor. 15.

Etas esse, sicut de sua Apocalypsi (e) testatur Joannes, credendum est: neque enim sine scripturæ & Ecclesiæ auctoritate personales Christi apparitiones astruendæ sunt. In sacramento Eucharistiæ nec videri nec apparere dicendus est, cum neque propria specie, nec secundum accidentia sibi inhærentia humanis sensibus exhibeatur. Et si fiunt aliquando inusitatæ & prodigiosæ in ipsa Eucharistia apparitiones [f] de quibus omnium fere seculorum referuntur exempla, cum videlicet vel pueri forma, vel carnis aut sanguinis species videtur, nihil temere de illis definiendum est. Nam si apparitio ex parte tantum videntis contingit, facta in oculis ejus tali immutatione, ac si expresse carnem vel puerum videret, cum tamen alii nihil videant, nulla scilicet existente ex parte Sacramenti mutatione; fieri potest ut ei se dæmon præstigiis suis immisceat sensibus illudendo. Cum verò immutatio in ipsis speciebus sacramentalibus fit, ita ut ab omnibus videatur, nullum est illusionis periculum, cum non possit dæmon extraneas species in illis efficere. Caute quoque procedendum est, cum lumen in ipso Sacramento apparet, cum suavis odor ex eo emanat, vel in ejus sumptione, dulcedo inusitata percipitur: nam hæc omnia non ex sensibili delectatione, sed ex fructibus, quos in anima parturiunt, discernenda & judicanda sunt. Gloriosa autem & corporalis Christi apparitio erit in fine mundi, cum venerit judicare vivos & mortuos: an verò singulis hominibus forma spectabili in judicio particulari appareat, ut quidam scripserunt, incertum est: nec satis constat modus hujus judicii, nisi quod in momento, & in ictu oculi peragitur; atque ideo ad illud sufficit judicis apparitio intellectualis. Quod verò nonnulli audacter scribunt, Christum Dominum alicui sancto non per Angelum, sed per seipsum corporaliter apparuisse, & unanimi sanctorum Patrum sententiæ opponitur asserentium à solo Paulo post ascensionem in proprio corpore visum,

e Apoc. 1. f S. Thom. 3. p. q. 79. art. 8.

nec ulli solido fundamento innititur: nam in symbolo fidei ipsum ascendisse in cœlum, sedere ad dexteram Patris, & inde venturum profiteamur, non ad aliquam particularem personam quantâvis sanctitate conspicuam, sed ad judicandos vivos & mortuos, ut justis præmia, supplicia reprobis æternum duratura decernat. Sic etiam Beatissimæ Virginis Dei genitricis apparitiones diversis locis, modis, atque temporibus factas gravissimi ac fide dignissimi testes affirmant, quorum auctoritas nulla potest exceptione labefactari: ipsas tamen apparitiones angelico ministerio factas omnino credendum est, explosa prophanorum hominum improbitate, qui eas vel prorsus negant, vel curiosius quàm par sit scrutari audent. Oportet enim in his, quæ sensuum experientiam, & naturalem intellectus aciem excedunt, sapere ad sobrietatem, & maximi doctoris Augustini imitari modestiam, qui ingenue fassus est se modum apparitionum ignorare.

V. Sanctos Angelos sæpe hominibus visibilibus apparuisse, sacrarum literarum irrefragabili testimonio adeo certum & manifestum est, ut nulla catholico viro possit de hoc dubitatio, vel difficultas occurrere. Sed quomodo fiant hujusmodi apparitiones, an sola in sensu externo immutatione facta, nulla re extra oculum verè & realiter existente, quæ visui objiciatur, ut in præstigiis: an revera aliqua res extra oculum sit, quæ in tali situ ac dispositione collocata, ejus figuræ & coloris appareat, qualis non est, ut cum iridem cernimus: an potius corpus verum assumant, & in eo se spectandos præbeant; quæstio difficilis est, quæ portentosum Augustini ingenium diu exercuit; (g) nec aliquid definire ausus est. *Quis explicet, inquit, cum qualibus corporibus apparuerint Angeli hominibus, ut non solum cernerentur, verùm etiam tangerentur: & rursus non solida corpulentia, sed spiritali potentia quasdam visiones, non oculis corporeis, sed spiritalibus, vel mentibus ingerant, vel dicant aliquid non ad aurem forinsecus,*

g Enchirid. cap. 59.

sed intus in animo hominis, etiam ibidem constituti; sicut scriptum est in prophetarum libro, Et dixit mihi Angelus qui loquebatur in me; non enim ait, qui loquebatur ad me, sed in me. Vel appareant & in somnis, & colloquantur more somniorum; habemus quippe in Evangelio, Ecce Angelus Domini apparuit illi in somnis dicens. His enim modis velut indicant se Angeli contrectabilia corpora non habere. Faciuntque difficillimam questionem, quomodo Patres eis pedes laverunt, quomodo Iacob cum Angelo tam solida contrectatione luctatus sit. Cum ista queruntur & ea sicut potest quisque conjectat, non inutiliter exercentur ingenia, si adhibeatur disceptatio moderata, & absit error opinantium se scire quod nesciunt. Quid enim opus est ut hac atque huiusmodi affirmantur vel negentur vel definiantur cum discrimine, quando sine crimine nesciuntur? Magis opus est dijudicare atque dignoscere, cum se Sathanas transfigurat velut Angelum lucis, ne fallendo ad aliqua perniciose seducat. Idem alibi de eadem re sermonem habens, Mihi omnino, inquit (h) utile est, ut meminerim virium mearum, fratresque meos admoneam, ut & ipsi meminerint suarum, ne ultra quam tutum est humana progrediatur infirmitas. Quemadmodum enim hac faciant Angeli, vel potius Deus quemadmodum hac faciat per Angelos suos, & quantum fieri velit etiam per Angelos malos, siue sinendo, siue cogendo ex occulta sede altissimi imperii sui, nec oculorum acie penetrare, nec fiducia rationis enucleare, nec provectu mentis comprehendere valeo. Et supra (i) jam dixerat hoc excedere vires suas, Vtrum Angeli manente spiritali sui corporis qualitate per hanc occultius operantes assumant ex inferioribus elementis corpulentioribus quod sibi coaptatum quasi aliquam vestem mutent, & vertant in quaslibet corporales, etiam ipsas veras, sicut aqua vera in verum vinum conversa est à Domino: aut ipsa propria corpora sua transformant in quod voluerint, accommodata ad id quod agunt. Sic ille loquitur ex Platoniorum sententia dubitans an Angelis, etsi

h Lib. 3. de Trinit. cap. 10. i lb. c. 1.

natura substantiæ spiritualis, aliquod tamen corpus inest æthereum subtilissimum, & sui generis, ut ait Tertullianus (k) *In carnem autem humanam transfigurabiles ad tempus videri & congregari cum hominibus posse*. Sic Basilius, quamvis alicubi Angelos incorporeos dixerit, libro tamen de Spiritu sancto eos ait aspectabiles fieri in specie propriorum corporum; iis apparentes qui digni sunt: de qua re etiam Bernardus (l) dubitavit quæstionem indiscussam relinquens. Nunc Theologi cum angelico doctore (m) unanimi consensu affirmant Angelos omnino incorporeos esse, & cum hominibus apparent, vel corpora assumere, vel sensuum organa immutare, vel species objicere quæ rem aliter representent, quam revera sit.

VI. Sensus verò non illudi, nec fieri apparitionem in phantasmate putativæ carnis, ut Tertullianus ait (n): sed in vero corpore assumpto, quodcunque illud sit, sive ex aëre, sive ex corpulentiori materia, hoc signo demonstrari asserit S. Thomas, (o) quod imaginariam apparitionem ille solus percipit, ad quem fit: externam autem & corporalem omnes percipiunt, quod enim extra videntem positum est omnes videre possunt. Sic Angeli qui Abrahæ apparuerunt (p) non solum ab illo, sed ab universa ejus familia visi sunt. Sic etiam Raphael Tobiae comes in longo itinere omnibus in discriminatim spectabilis erat. Non est tamen hæc nota infaillibilis: Paulo (q) siquidem corporaliter apparuit Christus, *Viri autem illi qui comitabantur cum eo, stabant stupefacti audientes quidem vocem, neminem autem videntes*: idque proprium est corpori glorioso, ut se uni manifestare possit, subtracta reliquis præsentia sua, quamvis nullum obstaculum interponatur. Corporis autem ab Angelo assumpti alia ratio est, illud enim uni ostendere, aliis occultare propria virtute nequeunt, sed requiritur virtus divina.

k De carne Christi, cap. 6. l Ser. 5. in Cant. m 1. p. q. 51. art. 1. n Lib. 3. adv. Marc. cap. 9. o 1. p. q. 51. art. 2. p Gen. 18. q Act. 9. 7.

Dæmones verò præstigiis & fallacijs quandoque efficiunt, ut corpus aliquod ab uno videatur, reliquis nihil videntibus, posito nimirum obice, ne species ad oculos eorum transeant: sicut è contrario solent nonnunquam efficere, ut corpus aliquod ab omnibus videatur, quod tamen verum corpus non est, sed phantasma: quemadmodum legimus (r) de Seline Simonis Magi concubina, quæ cum in turri quadam esset, magna populi multitudine ad spectaculum concurrente, per omnes illius turris fenestras procumbere & deorsum prospicere visa est: quod deceptis diabolica fraude sensibus proculdubio successit. Scimus etenim evidenti ratione non posse idem corpus in pluribus locis naturaliter esse, nec ullam dæmoni potentiam à Deo conferri ad ea quæ superant facultatem naturæ, quia ut ait doctor Angelicus (s), *si demonibus, quorum est tota voluntas in malum, aliqua potestas daretur faciendi miracula, Deus falsitatis eorum testis existeret, quod divinam bonitatem non decet*. Eodem modo captiosæ fuerunt & illusoriæ multæ apud Ethnicos apparitiones, de quibus in admirabili opere de civitate Dei (t) copiosè desserit Augustinus. Hæ verò præstigiæ in boni Angeli apparitione non accidunt, quia nonnisi Deo iubente pro nostra salute & instructione apparent, nec ullum in illis mendacium esse potest. Vera item corporis assumptio illa censeretur debet, quæ tactu percipitur, ut cum Abraham Angelorum pedes humana forma apparentium lavit; cum ipsi Lorr manu apprehensum è civitate comburenda eduxerunt: cum Jacob tota nocte cum uno ex illis luctatus est. Multis quoque experimentis compertum est dæmones interdum mulieribus improbos esse, earumque concubitum experere & peragere: idque negari non posse absque impudentia censuit Augustinus (u). Viris item sanctis frequenter apparuerunt non per præstigias & deceptiones, sed in assumptis corporibus, cujus rei testes irrefragabiles

r Clem. Rom. lib. 2. Recognit. f. Qu. 6. de Potent. arc. 5. t Lib. 18. u Lib. 13. de Civit. Dei cap. 13.

biles sunt, magnus Antonius Abbas & alii innumerabiles sæpe à dæmonibus miris modis vexati, plagisque atque verberibus affecti. Illos prætereo, quos Græci *paredros* vocant, qui in aspectabili forma hominibus famulantur, multaque domi forisque faciunt, quæ sensibus percipiuntur, quorum evidentiam negare nemo potest, qui sanæ mentis sit (*x*). Porro Angeli hominibus apparent optima divinæ providentiæ dispositione, ut non solum intellectum illuminent intellectuali visione, sed etiam per sensibiles formas, quæ sunt quædam imagines divinorum; & quia per gratiam ad eorum æqualitatem & societatem elevandi sumus, nobis per corporum assumptionem conformantur, ut quod nostrum est suo modo accipientes, nos ad illud assurgere faciant, quod proprium ipsorum est.

VII. Cacodæmonum par est ratio: apparent sæpe in assumptis corporibus, sæpius præstigiis illudunt sensus; sed quod Angeli boni ad nostram salutem efficiunt, hi ad perniciem & damnationem operantur. Formis quoque discrepant Angelorum & dæmonum apparitiones. Angelis solet unica esse, nempe humana: dæmonibus multiplex vel hominis vel bestiarum; à columbæ tamen vel agni specie abstinere, tum quia mysticè Spiritum sanctum & Christum designant, tum quod hæc animalia felle carentia truculentis sathanæ moribus non conveniunt. Nec solas brutorum formas, sed & alias ignotas atque monstruosas effingunt, ut terreant. Experienciâ quoque constat mortuorum interdum assumere corpora, sed reproborum: neque enim credibile est illorum corpore abuti posse, in quorum animam nullam habent potestatem. In vivos etiam transfigurantur, spectraque objiciunt seu oculis seu phantasiæ, & simulacra atque imagines rerum seu personarum, & sicut de Proteo fabulantur poëtæ, in omnes formas se vertunt, ut miseros mortales seducant & perdant. Firmissimè verò credendum est, ut ait Augu-

* S. Thom. de Pot. q. 6. a. 7.

stinus (y), nihil dæmones operari posse, secundum naturæ suæ potentiam, nisi quod Deus permiserit, cuius iudicia occulta sunt multa, nulla iniusta. Præclare de hac re Tertullianus. (z) *Nihil sathana in servos Dei vivi licebit, nisi permiserit Dominus, ut aut ipsum destruat per fidem electorum in tentatione victtricem; aut homines ejus fuisse traducat, qui defecerint ad illum. Habes exemplum Iob, cui diabolus nullam potuit incutere tentationem, nisi à Deo accepisset potestatem. Nec in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi eam de Deo impetrasset: tantum habet ut in oves Dei habeat.* Quantum verò in ipso dæmoniorum Principe ejusque satellitibus est, semper nocere hominibus satagunt, & quia in veritate non steterunt, totam vim suam in mendacio constituunt. Nec solùm in Angelos lucis transfigurant se, sed & Christi Domini, ac Beatæ Virginis, Sanctorumque personam sæpius assumere audent, tanta calliditate & versutia, ut viros etiam probatæ virtutis non semel in errorem induxerint, sicut orthodoxi Patres asserunt, & certissima experientia confirmat. Optimè de his scribens Lactantius, (a) *Hi spiritus, inquit, contaminati ac perdit per omnem terram vagantur. & solatium perditionis suæ perdendis hominibus operantur. Itaque omnia insidiis, fraudibus, dolis, erroribus complent.* Inter fallacias autem innumerabiles, quibus vaferrimus hostis circumvenire incautos & illaqueare studet, hæc omittenda non est, quod aliquando apparet assumpta persona alicujus defuncti, qui pessimè vixerit & in peccatis suis mortuus sit, petens eleemosynas, preces, jejunia, peregrinationes, sacrificia, atque alia suffragia, ac si in statu salutis foret, ut hac arte persuadeat etiam manifestos & obduratos peccatores, quamvis sine Sacramentis decedant, à salute non excludi, actu contritionis elicitò priusquam anima à corpore separetur. Idcirco plerumque fiunt huiusmodi apparitiones, vel sociis criminum, vel alijs

y Lib. 18. de Civit. Dei cap. 18. z De fuga in persec. c. 1. a Lib. 2. cap. 14.

peccatoribus, sive domesticis & consanguineis, quorum interfit pro defuncti honore eas evulgare, ut vana spe decepti qui in sordibus sunt adhuc sordescant, & sceleratæ vitæ parem exitum sortiantur. Sunt etiam ut plurimum suffragia quæ petuntur certo numero definita, habentque nonnulla annexa, quæ vana, ambigua, & superstitiosa sunt; tum minas & errores miscent, adeo ut facile possint occultæ fraudes & insidiæ versutissimi hostis detegi & præcaveri.

VIII. Restant nunc humanorum spirituum apparitiones, tam beatorum cum Deo regnantium, quàm damnatorum, & eorum qui in Purgatorio detinentur; de quibus tot extant sacre Scripturæ testimonia, tot à sanctis & gravissimis viris, atque ab ipsismet Ethnicis recensitæ historiæ, quæ omnium manibus teruntur, ut mirum sit potuisse homines sanæ mentis reperiri, qui eas omnino negare vel delusæ imaginationi adscribere ausi sint. Hi nimirum; ut Hieronymus (*b*) Vigilantio exprobrat, legem Deo ponunt, & Apostolis vincula injiciunt, ut usque ad diem judicii teneantur in custodia, nec possint quibus volunt, Deo annuente, apparere. Tertullianus (*c*) etsi non neget animarum apparitiones, arte tamen dæmonum fieri credidit, neglecta Scripturæ auctoritate, in qua legimus (*d*) Oniæ & Hieremiæ apparitionem, & Moysis atque Eliæ in Christi transfiguratione, ac illorum qui surrexerunt cum ipso, & multis in Hierusalem apparuerunt; in quos evidens est nullam dæmonem habuisse potestatem. Porro ab istis apparitionibus multæ ad nos utilitates emanant: ostendunt enim animam simul cum corpore non interire, & sine carne posse subsistere, fidem roborant resurrectionis: & si sancti sunt qui apparent, vel Dei mandata ad nos perferunt, vel de sua felicitate certiores nos faciunt, vel ad virtutem hortantur, vel ægris & morientibus assistunt, aliaque nobis beneficia im-

b Lib. adv. Vigilantium. *c* Lib. de anima cap. 57. *d* 2. Mac. 15. Matth. 17. & 27.

pendunt: si damnat, præcones sunt divinæ justitiæ, & ita nos vitam instituere docet, ne & ipsi pari pœna plectamur: si purgantes, divinam quoque justitiam prædicant, & opem implorant ut nostris adjuti suffragiis citius à pœnis liberentur. An verò in propriis corporibus appareant, an in fictis & assumptis: & si in assumptis, an ea possint naturali virtute componere, an ope Angelorum in his formandis indigeant, an ipsæ per se appareant, an Angeli eas repræsentent, quæstiones sunt in utramque partem in scholis agitatæ. Quidam putant cum S. Bonaventura (e) posse justos de loco suo ad tempus exire, nunquam tamen damnatos: alii cum S. Thoma (f) id etiam damnatis concedunt ad emendationem & terrorem viventium. Nonnulli etiam existimant posse animas proprium corpus assumere, illudque movere tanquam formas assistentes; alii constanter hoc negant. Item aliqui aiunt posse corpus æthereum assumere, alii dicunt non posse, neque tamen certas proferunt rationes, quibus probent id naturalibus animæ viribus repugnare. Animas puerorum, qui cum solo peccato originali decesserunt, nusquam legimus apparuisse; nam juvari suffragiis nostris non possunt, nec ulla inesse videtur in eorum apparitionibus utilitas, aut virtutis exemplum. Sæpe quoque viventes viventibus apparuisse, fide dignissima monumenta testantur, sed plerumque in somnis, ut asserit Augustinus, (g) *Nam & viventes, inquit, apparent sæpe viventibus dormientibus, dum se ipsi nesciunt apparere: & ab eis hæc quæ somniaverint audiunt dicentibus, quod eos in somnis agentes aliquid vel loquentes viderint.* Ex his autem infert etiam mortuos nescientes utrum appareant posse viventibus apparere: ait enim. *Si ergo me potest aliquis in somnis videre sibi aliquid quod factum est indicantem, vel etiam quod futurum est prænunciantem; cum id ego prorsus ignorem, & omnino non curem, non solum quid ille somniet, sed utrum*

e Bon. in 4. dist. 45. a. 1. q. 3. f Th ib. q. 1. a. 1. q. 3. g Lib. de cura pro mortuis cap. 10.

dormiente me vigilet, an vigilante me dormiat, an uno eodemque tempore vigilemus ambo, siue dormiamus, quando ille somnium videt, in quo me videt: quid mirum si nesciente: mortui nec ista sentientes, tamen a viventibus videntur in somnis & aliquid dicunt, quod evigilantes verum esse cognoscant? Angelicis igitur operationibus fieri crediderim, siue permittatur desuper, siue jubeatur. Tum relatis aliquot mortuorum apparitionibus subdit (b). Quomodo fiant ista, nescio: sed quomodolibet fiant, cur non eodem modo fieri credimus, ut in somnis quisque videat mortuum, quo modo fit ut videat & vivum? Putat igitur Augustinus, videri aliquando mortuos a vivis, ipsis mortuis nescientibus, sicut vivi nescientes se apparere alicui interdum apparent, & cum eo loquuntur; & sicut idem Augustinus Mediolani degens Eulogio Rhetori in Africa apparuit, eique locum Ciceronis obscurum somnianti exposuit. Non ego, inquit, sed imago mea nesciente me, & nihil de illius curis omnino curante. Pergit doctor sanctissimus dicens (i), Cur non istas operationes angelicas credimus per dispensationem providentia Dei bene utentis & bonis & malis, secundum inscrutabilem altitudinem judiciorum suorum: siue instruuntur hinc mentes mortalium, siue fallantur: siue consolentur, siue terreantur: sicut unicuique vel praebeanda est misericordia, vel irroganda vindicta ab illo cui misericordiam & iudicium non inaniter cantat Ecclesia? Post haec ipsos mortuos interdum ad vivos non dormientes, sed vigilantes mitti probat (k) exemplo Samuelis, qui mortuus Saüli Regi futura praedixit; Moysis & Eliae, quos in Christi transfiguratione adfuisse narrat Evangelista; Felicis, quem Nola a Barbaris oppugnata civibus apparuisse certis testibus se audisse commemorat. Sed & Martyres vivorum necessitatibus interesse ait; quomodo autem intersint se nescire fateretur. Res haec, inquit, altior est, quam ut a me possit attingi: & abstrusior quam ut a me valeat perscrutari: & ideo quid horum duor-

b lb. c. 11. i lb. c. 13. k lb. c. 29. & 16.

rum sit, an verò fortassis utrumque sit, & aliquando ista
fiant per ipsam presentiam Martyrum, aliquando per An-
gelos suscipientes personam Martyrum, definire non audeo,
mallem à scientibus ista perquirere. Quod si hæc Augusti-
nus ignoravit, quis ego sum ut audeam eorum notitiam
polliceri? sed neque ad finem in hoc libro mihi proposi-
tum necessarium est: satis enim & satius est modum scire,
quo bonorum malorumque spirituum apparitiones in-
vicem discernantur, ne quis in laqueos inimici im-
pingat.

IX. Dæmonum spectra his indiciis discernuntur. Si is
qui apparet falsam vel malam apparitionis causam præ-
texit: si curiosa & minimè necessaria revelat, aut quæ
nesciri expediret: si res sacras, & sacramentalia detesta-
tur: si ad crucis signum & ad nomen Jesu horrescit, vel
minus reverenter se habet: si mendax, aut de mendacio
suspectus est: si formam corporis indecentem, & gestus
parum modestos exhibet: si animum turbatum ostendit:
vultu terrore, deformi, irato se spectandum præbet: si vo-
ce stridula, confusa, obscura, ignota loquitur: si homi-
nem vexat & terret, atque molestus & importunus est.
Forma quoque apparentis attendi debet. Humana omni-
bus spectris communis est, sed si atra, deformis, muti-
la, inusitata sit, malum sub ea spiritum latere de-
monstrat. Suspecta quoque habenda quælibet apparitio
sub specie mulieris, nisi beatæ Virginis & Sanctarum sit.
Forma bruti vel monstri non nisi diabolo convenit; ani-
mæ enim separatæ, tametsi damnatorum sint, cum Deo
permittente viventibus apparent, eam formam assumunt,
ex qua possint cognosci. Rugitus, grunnitus, stridores,
clamores, tumultus, voces inarticulatæ, blasphemix, im-
precationes, convicia, vel dæmonum, vel damnatorum
sunt. Obsequia viventibus præstita possunt quidem pro-
babiliter, cum honesta & humilia sunt, nihilque habent
admixtum levitatis, à bono spiritu esse; cautè nihilomi-
nus admittenda; nam subtilissimæ sunt dæmonis artes,

quibus illudit humano generi. Malum quoque à bono spiritu non distinguunt exhortationes ad virtutem, & peccantium redargutiones: diabolus enim munus bonum aliquando persuadet, ut majus impediatur; & ad aliquem actum virtutis hortatur, ut facilius incautos decipiat, & successu temporis ad horribiles lapsus sensim inducat. Stigmata Christi, quæ in corpore S. Francisci impressa fuerunt, aliis item divinitus inusta, fide digna monumenta commemorant. Sed in his etiam Sathanæ fraudes locum habere satis superque probant portentosa signa Christiano Orbi notissima Monialis Vllissiponenlis, & Magdalenæ Cordubensis, quæ ambulantes in magnis & in mirabilibus super se, hostis ludibrio expositæ stigmata in manibus, pedibus, & latere artificiosè ficta ostentabant, plebe admirante, & magnis etiam viris in errorem inductis, donec tandem vesana earum consilia & commentitiæ plagæ, ac diaboli potestatem in eas exercentis fallacissimæ imposturæ detectæ sunt: ex quibus liquet quanta in his cautela adhibenda sit. Animæ damnatorum, si Deus permiserit eas apparere, iisdem signis deprehendi possunt, quibus diabolicæ apparitiones dignoscuntur: nullum siquidem video inter illas discrimen esse. Quæ in purgatorio sunt, nonnisi ut suffragia petant, ad nos ut plurimum mitti solent; quibus obtentis non redeunt, nisi fortè ut gratias agant: quod si aliquid restitui mandent, certasque preces & sacrificia postulent, atque iis peractis adhuc molestæ sunt, mali spiritus indicium est. Mala viventibus illata, aliquando à reprobis spiritibus tanquam ministris divinæ justitiæ, aliquando à bonis Deo imperante infliguntur: nec facile poterunt internosci, nisi sedulò examinentur singulæ rerum, locorum, temporum, & personarum circumstantiæ. Heliodoro templum expilanti (1) apparuerunt duo juvenes virtute decori, optimi gloria, speciosique amictu, qui circumsteterunt eum: & ex utraque parte flagellabant, sine in-

1. 2. Mac. 3.

remissione multis plagis verberantes. Ex quibus verbis perspicuum est impium hominem à bonis Angelis castigatum fuisse. Multa ejusdem generis occurrunt in Ecclesiastica historia, quæ brevitatis gratia præermitto.

X. Denique sancti patres optimum esse indicium bonæ apparitionis docent, si ad primum aspectum ejus qui apparet perturbetur homo, & terrore ac horrore quodam concutiatur; postmodum verò ab omni anxietate ac timore liber interna quadam dulcedine perfundatur, quæ charitatem, & humilitatem augeat, & altissimæ perfectionis desiderium excitet. Quod si initio lætitia quædam oriatur in mente, quæ postmodum in horrorem & mœrorem convertatur, aut horror initio conceptus diu perseveret: signa hæc sunt quod ille qui apparuit spiritus nequam est. Hunc vero terrorem initio apparitionis non credo esse signum universè verum, in his enim qui Angelicis sanctisque visionibus assueti sunt, cessare videtur hujusmodi terror, ipsa assuetudine terrorem tollente. Hoc documentum tradidit nobis ex propria experientia, ut supra (*m*) indicavi, magnus pater monachorum Antonius, cujus hæc sunt verba apud Athanasium in ejus vita (*n*) *Non est difficilis bonorum spirituum, malorumque discretio, quæ sic Deo tribuente panditur. Sanctorum Angelorum amabilis & tranquilluss aspectus est, quia nec contendunt, neque clamant, neque audiet aliquis vocem eorum; verum tacite leniterque properantes, gaudium, exultationem, fiduciam pectoribus infundunt; siquidem cum illis est Dominus, qui est fons & origo lætitiæ. Tunc mens nostra non turbida, sed lenis & placida Angelorum luce radiatur. Horum tanta benignitas est, ut si quis pro conditione fragilitatis humana miro fuerit eorum fulgore perterritus, omnem continuo ex corde auferant metum.* Ita Gabriel cum Zacharia loqueretur in templo, & Angeli cum divinum Virginis partum pastoribus nunciarent, & qui dominici corporis agebant excubias, securis videntium se mentibus ostendentes, ne

m Cap. 8, *n* Cap. 18.

metuerent, imperabant. Metus enim non tantum ex pavore animi, quantum ex magnarum rerum sæpe incutitur aspectu. Si igitur post timorem horrore conceptum, successerit gaudium & ad Deum fiducia atque ineffabilis charitas, venisse sciamus auxilium, quia securitas animæ præsentis majestatis indicium est. Hæc Antonius, qui plura addit de apparitionibus & fallaciis dæmonū. An verò quoties spiritus aliquis apparet, Christum, vel B. Virginem, aut aliquem Sanctorum repræsentans ipsum liceat adorare, quæstio gravis est: pro cuius solutione, omissis quorundam Scholasticorum distinctionibus & subtilitatibus, quibus difficultas augetur potius quàm tollatur, non credo recedendum esse à doctrina sanctorum Thomæ & Bonaventuræ. Thomæ (o) sententia hæc est, *Dicendum quod non potest diabolus in specie Christi apparens sine peccato adorari, nisi sit conditio actu explicita, non enim sufficit solo habitu, quia ipsa novitas rei insolite considerationem & attentionem requirit, sicut dicitur de B. Virgine, quod cogitabat qualis esset illa salutatio.* Cum igitur non ignoremus Sathanæ astutias, non omni apparitioni credendum est, nec apparenti sub Christi effigie cultus statim exhibendus est, etenim considerare oportet posse ibi latere dæmonem, & periculum imminere, ne illum adorans in crimen idololatriæ labatur. Præclare Bonaventura proposita hac quæstione, *An qui adoraret diabolum putaret illum Christum, peccaret;* sic respondet (p), *Dicendum quod honor latriæ potest exhiberi aduersario Christi dupliciter. Aut simpliciter, aut sub conditione. Si simpliciter, dico quod non potest esse sine peccato: nec excusatur ratione ignorantia. Habet enim triplex adiutorium, per quod potest errorem evitare. Primum est remedium præmonitionis sacre scripturæ, quæ multoties dicit, quod multi in nomine Christi venturi sunt mendaces. Secundum est remedium orationis internæ, qua ad Deum debet homo recurrere, ut cor ejus illuminetur. Tertium est suspensio credulitatis, non enim dedit homo omni spiritui*

* In 3. Sent. dist. 9. q. 1. a. 2. q. 6. ad 3. p. 3. Sent. d. 9. a. 1. q. 6.

credere, sed probare qui ex Deo sunt. Qui enim citò credit in talibus, levis est corde: & fortassis etiam inflatus est corde, dum ad tales visiones & revelationes idoneum se esse existimat. Vnde tales visiones vel apparitiones potius sunt formidandæ, quàm desiderandæ. Narratur enim de quodam S. Patre, quod cum ei diabolus in specie Christi appareret: ille clausis oculis dixit, se in hac vita nolle Christum videre: & diabolus humilitate ejus confusus statim evanuit. Ideo si quis simpliciter adorât Christi adversarium, non excusatur à peccato, etiam si credat ipsum esse Christum. Si autem adorât sub conditione, hoc potest esse dupliciter. Aut quia est illa conditio habitualiter, aut actualiter considerata, si-ve appositâ. Si actualiter, non adorât ipsum Luciferum, sed magis Christum; quia non stat adoratio, nisi stante conditione, & ad eum refertur adoratio, ad quem refertur adorationis implicatio. Si autem illa conditio sit sub consideratione habituali, non sufficit ad vitandum peccatum idololatriæ. Quod si aliquis habens Discretionem spirituum, vel speciali lumine à Deo imbutus certò sciat nullam in apparitione illusionem subesse, is apparenti debitum cultum sine culpa præbere poterit; tutius tamen est hujusmodi apparitiones rejicere, seque illis indignum fateri; atque omnia ad confessarium vel superiorem referre, eique exactè & humiliter obedire exemplo S. Terefiæ (q), quæ tametsi evidenter cognosceret divino spiritu edocta apparitiones à Deo esse, nihilominus confessario existimanti illusiones diabolicas esse, morem gerere & personas sibi apparentes jussu ipsius spernere, & exhibilare non verebatur; donec à viro docto intellexit, id fieri non debere, quia imagini Redemptoris nostri, etiam à dæmone efformatæ, par est reverentiam & honorem exhibere.

q Fundat. cap. 2.

